

О. М. Грабчук,
к. е. н., доцент, доцент кафедри фінансів,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ФІНАНСОВОГО ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

У статті представлено можливі зміни змістового наповнення фінансового прогнозування розвитку економіки в умовах невизначеності. Описано взаємозв'язок властивостей економіки як синергетичної системи та завдань фінансового прогнозування. Охарактеризовано специфічні риси динаміки фінансових показників розвитку економіки України.

In the article are represented the possible changes of the semantic filling of financial prognostication of development of economy in the conditions of vagueness. Is described intercommunication of properties of economy as the synergetic system and tasks of financial prognostication. Are described the specific lines of dynamics of financial indexes of development of economy of Ukraine.

*Ключові слова: фінансове прогнозування, невизначеність, розвиток економіки, синергетична система.
Key words: financial prognostication, vagueness, development of economy, synergetic system.*

АКТУАЛЬНІСТЬ

Фінансове прогнозування розвитку економіки є достатньо усталеним вектором розвитку економічної науки. Його результати широко використовуються у державному управлінні, при плануванні параметрів розвитку державних фінансів, розробці монетарної політики, у бюджетному процесі тощо. Однак нормативний підхід при прогнозуванні окремих фінансових потоків має суттєві недосконалості в умовах швидкої змінності сучасних реалій. Зокрема рецесійні процеси у сучасній економіці України та відповідні глобальні впливи надають непрогнозованого характеру більшості фінансових процесів. Достовірність прогнозів стає дедалі меншою.

Переважає більшість сучасних праць стосовно особливостей прогнозування розвитку макроекономіки має розрахунково-аналітичний чи аспектний характер, стосується особливостей застосування методичного апарату прогнозування чи виконання прогнозу для окремих параметрів. Причому більшість дослідників зазначає, що період прийнятної адекватності прогнозів значно скоротився у зв'язку зі зростанням невизначеності у розвитку економіки. Водночас методологічно фінансове прогнозування у зв'язку із зростанням рівня невизначеності еволюціонує незначним чином.

Таким чином, важливим і актуальним напрямом фінансової науки стає адаптація фінансового прогнозування до умов невизначеності. Така адаптація, перш за все, повинна стосуватися змістового наповнення та особливостей цілепокладання прогнозування в умовах невизначеності.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Сучасним напрямом трансформації фінансового прогнозування присвячена велика кількість праць зарубіжних і вітчизняних науковців, таких як А.А. Барлибаєв, В. Васильєв, А. Воронін, І. Горіціної, М. Грасині, Д.Г. Єгоров, О.В. Зварич, В.Е. Зуєв, Т.М. Ісаєва, І.В. Крючкова, С. Кюнцель, І.Г. Лукьяненко, Н. К. Максишко, А.А. Мясников, Л.Н. Сергєєва, І.В. Шкодіна тощо. Результати прогнозування розвитку економіки України постійно висвітлюються у працях Я.В. Белінської, В.М. Гейця, Я.А. Жаліло, С.А. Єрохіна, Б.Є. Кваснюка, В.В. Корнєєва, О.О. Молдован, М.І. Маркарєнка, В.Ю. Попова, Д.С. Покришки, А.В. Ставицького та ін. В свою чергу, окремим аспектам впливу невизначеності на розвиток економіки присвячено доробки О.Г. Бодрова, І. Гілбоа, В.Ф. Капустіна, К. Павлова, І. Розмаїнсько-

го, В.В. Целіщева. Однак системне поєднання аналізу впливу невизначеності на розвиток економіки на макrorівні та процедур і методів фінансового прогнозування зустрічається достатньо рідко та, як правило, носить аспектний прикладний характер.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Виходячи з актуальності дослідження та існуючого доробку сучасних науковців стосовно розуміння невизначеності розвитку економіки, сутності та методології фінансового прогнозування, метою дослідження стало визначити змістове наповнення фінансового прогнозування розвитку економіки в умовах невизначеності та відповідну специфіку його виконання. Об'єктом дослідження є фінансові відносини, що виникають в процесі розвитку економіки країни як цілісного системного утворення в умовах невизначеності. Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади фінансового прогнозування розвитку економіки України в умовах невизначеності. Методологічне підґрунтя дослідження представлене методами абстрагування, формалізації, конструювання, аналізу і синтезу.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В межах синергетичного підходу фінансове прогнозування має свої специфічні особливості [1, с. 59–60]:

— по-перше, як правило, кількісні залежності постулюють на основі міркувань загального характеру, що призводить до феноменологічної наповнюваності отриманих залежностей;

— по-друге, прогнозування у межах синергетичного підходу має більш якісний, ніж кількісний характер, що призводить до більшої топологічної стійкості результатів;

— по-третє, результати прогнозування в межах синергетичного підходу є складними для інтерпретації та прикладного застосування.

Зупинимось, перш за все, на звичному розумінні функцій прогнозування і особливостей їх реалізації в умовах невизначеності. Зазвичай виокремлюють наступні функції фінансового прогнозування розвитку економіки країни [2, с. 46–47]:

— інформаційно-аналітична функція, яка передбачає збір та первинну обробку інформації з різних джерел (як офіційних, так і опосередкованих) щодо рівня різноманітних макрофінансових показників, які відображають стан і

тенденції рівня соціально-економічного розвитку країни протягом певного визначеного періоду часу. При цьому суть первинної обробки полягає у перевірці достовірної інформації про макрофінансові показники, а також її систематизація, порівняння та структуризація;

— ідентифікаційно-попереджувальна функція — має на меті виявлення можливих прихованих загроз для макрофінансової стабільності й розробку певних заходів щодо усунення їх негативного впливу на фінансову систему держави;

— регулююча функція, що полягає в розробці заходів, які, по-перше, дають можливість оцінити небезпеки у фінансовій системі держави, по-друге, має на меті усунення цих недоліків і розробку заходів, спрямованих на покращення показників макрофінансової стабільності;

— дорадча функція — полягає у можливості розгляду альтернативних і багатоваріантних заходів, які розробляються в результаті виявлення загроз розвитку економіки з метою їх попередження чи мінімізації їх наслідків.

Кожна з цих функцій в умовах невизначеності буде еволюціонувати у напрямі отримання нечіткості результатів. Відповідно і саме фінансове прогнозування буде більшою чи меншою мірою набувати нових форм. Так, прогнози прийнято поділяти на два типи: пошукові та нормативні [5, с. 120—121]. Для пошукових властиве досліджувати майбутнє на основі припущення, що події розвиваються без втручання суб'єкта управління, для нормативних — передбачати втручання суб'єкта управління та визначати межі цього втручання. У практичній діяльності, як правило, домінували нормативні прогнози, для наукової — більш властивими є прогнози пошукові. В умовах невизначеності нормативні прогнози стають набагато менш достовірними, ніж пошукові, відповідно, будуть застосовуватись меншою мірою.

Прогнози також можуть бути точкові (такі, що передбачають єдине прогнозне значення шуканого показника) та інтервальні (такі, що надають інтервал значень показника). Зростання нечіткості прогнозування більшість з них переводить у царину інтервальності.

Ще один напрям розвитку методології фінансового прогнозування в умовах невизначеності полягає в оцінці взаємодії структурних змінних шляхом виявлення об'єктивних каузальних зв'язків між ними. Для цього правомірним був, користуючись методологією загальної теорії систем, поділ, хоча й умовний, всіх структурних змінних на "вхідні" та "вихідні" [3, с. 13—14]. До перших належали змінні, які виступали з точки зору дослідника вихідними чинниками структурних перетворень, до других — змінні, що відображали наслідки цих перетворень. В умовах невизначеності, при розумінні макроекономічних систем як синергетичних утворень, в межах яких панують відносини гетерархії, а не ієрархії, подібний поділ втрачає сенс. Взаємна співпорядкованість більшості змінних перетворює вектор причинно-наслідкових відносин на обернений.

Об'єкт прогнозування обирається залежно від цілей та завдань та рівня прогнозування. Як правило, в соціально-економічному прогнозуванні об'єктом є сукупність характеристик економічної системи. Залежно від підходу така сукупність характеристик може бути закритою, відкритою, бути більш-менш пов'язаною тощо. Об'єкт прогнозування може бути статичним (коли характеризується стан системи) чи динамічним (коли характеризується її розвиток). У фінансовому прогнозуванні об'єктом стає сукупність фінансових характеристик розвитку економіки. З урахуванням індетерміністської парадигми наукового мислення об'єктом фінансового прогнозування є сукупність фінансових характеристик економіки як синергетичної економічної системи, що зумовлюватиме специфічні риси фінансового прогнозування в умовах невизначеності та їх зв'язок із сукупністю основних завдань прогнозування (рис. 1).

По-перше, зазначена сукупність фінансових характеристик є пов'язаною за суттю і змістом, навіть якщо не враховувати взаємозв'язки між елементами синергетичної системи (наприклад, обсяг доходів державного бюджету і обсяг одного з видів доходів бюджету). Отже, першим завданням фінансового прогнозування розвитку економіки в

умовах невизначеності є формування сукупності непов'язаних за суттю фінансових характеристик однакового рівня деталізації, причому чим вищим є такий рівень деталізації, тим більш достовірним буде отриманий прогноз. Отримана сукупність фінансових характеристик є основою для формування слоту конструкта системи.

По-друге, оскільки в межах системи існують відносини гетерархії, то окремі з непов'язаних фінансових характеристик контингентно можуть утворювати взаємозв'язки та створювати взаємовпливи. Другим завданням фінансового прогнозування стає виявлення контингентних взаємозв'язків у межах отриманої сукупності фінансових характеристик. Такі контингентні взаємозв'язки можуть виникати внаслідок існування певних субструктурних утворень у межах системи чи/та їх узгодженого розвитку. Оскільки передбачається, що прогнозування здійснюється в умовах невизначеності, то контингентні взаємозв'язки мають стохастичний характер. Результатом виконання зазначеного завдання є фільтрація отриманої раніше сукупності фінансових характеристик та отримання якісного складу слоту.

Оскільки економіці як синергетичній системі властивими є самоорганізація та саморефлексія, то зазначена сукупність фінансових характеристик також є організованою, структурованою. Третім завданням фінансового прогнозування виступатиме, відповідно, виявлення структурної організованості фінансових характеристик. Результатом реалізації даного завдання стає утворення фрейму, в якому субструктурні утворення представлені або синтетичним утворенням з кількох показників або вкладеною залежністю (що є більш достовірним та більш адекватним), яка представляє зазначене субструктурне утворення в цілому.

Оскільки економіка як синергетична система є відкритою, то при виконанні прогнозування необхідно враховувати її взаємозв'язок з економічним простором в цілому, що призводить до необхідності враховувати топологічну розмірність обраних фінансових характеристик та вектори зовнішніх впливів на них.

Оскільки економіці як синергетичній системі властивий динамізм, то зазначені фінансові характеристики сприймаються як змінні та відповідно оцінюються. При цьому їх змінність є релятивістською, тобто існування певної закономірності змін характеристик у минулому не означає її продовження в майбутньому, що зумовлює виникнення емерджентних змін. Виходячи з даної властивості об'єкта прогнозування, необхідними завданнями стають визначення поточного вектора змін (що призводить до утворення скрипта системи) та можливого моменту трансформації системи (що призводить до необхідності визначення моменту біфуркації системи на основі її скрипта). Останнє також визначає практичну неможливість існування довгострокових прогнозів, принаймні для періодів часу, що передують безпосередньо трансформації структурної організації економіки. До того ж прийнято вважати, що прогноз на короткий проміжок часу є більш точним, ніж прогноз для тривалого інтервалу [6, с. 122].

Взаємна дегресійність/егресійність розвитку субструктурних утворень у межах економіки як синергетичної системи при їх гетерархії означає існування тимчасового компенсаторного ефекту у напрямі протидії емерджентним змінам та підтримує певну сталість системи. Однак при домінуванні певного напрямку еволюції системи відбуваються суттєві зміни у її структурній організації, тому важливим завданням фінансового прогнозування є визначення напрямку еволюції системи з тим, щоб прогнозувати суть емерджентних змін. Однак визначення спрямованості еволюції системи, на нашу думку, означає одночасне розуміння її розвитку як визначеного та як невизначеного, що виключає цей напрям дослідження з меж даної праці.

Зазначена сукупність завдань фінансового прогнозування розвитку економіки в умовах невизначеності представлена ієрархічно. Однак насправді між основними завданнями існують відносини гетерархії, оскільки вони реалізуються не стільки послідовно, скільки паралельно і циклічно.

Основними цілями фінансового прогнозування вважають: прогнозування фінансових макропоказників; аналіз і

Рис. 1. Взаємозв'язок властивостей економіки як синергетичної системи та завдань фінансового прогнозування її розвитку

прогнозування впливу економічної політики на фінансові макропоказники, діяльності секторів економіки, проведення фінансової експертизи документів; аналіз і прогнозування економічних і фінансових зв'язків на макrorівні, моніторинг та аналіз окремих показників фінансової стабільності; аналіз рекомендацій, що надаються міжнародними фінансовими організаціями, провідними центральними банками, неурядовими установами щодо економічної політики, прогнозування наслідків їх застосування; аналіз і прогнозування фінансових параметрів основних видів економічної діяльності та окремих фінансових ринків; аналіз і прогнозування основних тенденцій міжнародного економічного та монетарного розвитку, стану світових фінансових ринків та оцінка їхнього впливу на економічний стан України на макроекономічному рівні [6, с. 41].

Процеси фінансового прогнозування розвитку економіки України значно ускладнюються наступними факторами: великим обсягом тіньової економіки; дуальним впливом інфляційних процесів на параметри розвитку економіки; нестабільністю правового поля та неузгодженістю законодавчих норм [2, с. 67—70]. Високий рівень волатильності фінансових характеристик розвитку економіки України зумовлює специфічність їх прогнозування. Не звертаючись наразі до факторів та проблем розвитку економіки України, зазначимо, що волатильність фінансових характеристик її розвитку є явищем, через яке реалізується більшість груп проблем та на яке впливає абсолютна більшість факторів. Зокрема, зовнішньо індуковані риси (зростання швидкості руху капіталу, волатильність фінансових ринків, лібералізація торгівлі) та пов'язана з ними волатильність фінансових потоків зумовлюють загальне зростання волатильності фінансових характеристик, так би мо-

вити, фоновий вплив. При високому рівні фінансової інфраструктури фонове зростання змінності фінансових характеристик зазвичай компенсується взаємною їх диверсифікацією. Однак в умовах фінансової рецесії така компенсація не відбувається, що призводить до виникнення значних флуктуацій окремих характеристик і, відповідно, зменшення рівня їх прогнозованості.

Структурні дисбаланси, регресійні структурні зміни в реальному секторі, зменшення рівня диверсифікації, розбіжність тенденцій динаміки цін на експортовану та імпортовану продукцію є наслідком історично зумовлених тенденцій розвитку економіки та водночас призводять до системних змін у динаміці фінансових характеристик. За рахунок яскравого прояву розбіжностей тенденцій динаміки відбувається постійне зростання рівня волатильності фінансових характеристик. Якщо фонове зростання волатильності може бути компенсоване за рахунок диверсифікації, то їх системні зміни не підлягають корекції до подолання зазначених суперечностей, застосування довгострокових фінансових стратегій чи проходження системи через структурну кризу.

ВИСНОВКИ

Таким чином, змістове наповнення фінансового прогнозування розвитку економіки в умовах невизначеності трансформується від передбачення значень окремих фінансових характеристик до передбачення міри флуктуацій цих характеристик, що може бути пов'язано з прогнозуванням моментів деструкції. Прогнози трансформуються від чітких точкових до нечітких інтервальних, що зумовлює потребу використання оновленого методичного забезпечення. Оскільки економіка України є специфічною стосовно волатильності більшості фінансових характеристик, то доцільність фінансового прогнозування її розвитку з урахуванням невизначеності стає особливо значною.

Література:

1. Васильєв В. Синергетична модель прогнозування динаміки ВВП України/ В. Васильєв// Банківська справа. — 2012. — № 1. — С. 59—67.
2. Зварич О. В. Середньострокове прогнозування доходів бюджету та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками/ О. В. Зварич// Фінанси України. — 2011. — № 8. — С. 59—75.
3. Мартынов А. Об обновленной концепции экономической трансформации/ А. Мартынов// Общество и экономика. — 2011. — № 4—5. — С. 5—35.
4. Сунцова О. О. Діагностика макроекономічної стабільності національного господарства як чинник попередження кризових явищ в економіці України/ О.О. Сунцова// Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 1. — С. 44—57.
5. Черёмушкин С. В. Прогнозирование экономических рядов на основе анализа их нтервенций и определения вероятностных интервалов/ С. В. Черёмушкин// Финансовый менеджмент. — 2011. — № 5. — С. 97—119.
6. Черёмушкин С. В. Методология экономического прогнозирования: просто, но не проще необходимого/ С. В. Черёмушкин// Финансовый менеджмент. — 2011. — № 2. — С. 118—132.
7. Шумило І. Грунтовні економічні дослідження як фундамент для прийняття виважених рішень/ І. Шумило// Вісник НБУ. — 2011. — № 10. — С. 40—44.

Стаття надійшла до редакції 27.07.2012 р.